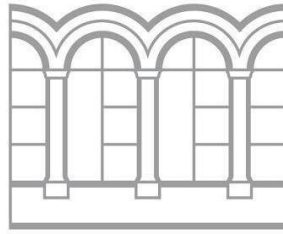

ARTEFAKTI

3/2019

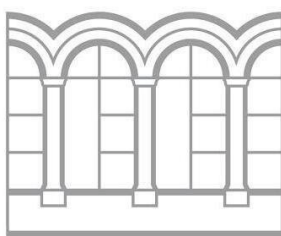
1838

University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of Archaeology

ARTEFAKTI
Student Journal of Archaeology

3/2019

Belgrade, 2019

1838

Univerzitet u Beogradu

Filozofski fakultet

Odeljenje za arheologiju

ARTEFAKTI

časopis studenata arheologije

3/2019

Beograd, 2019.

ARTEFAKTI

3/2019

Izdavač/Publisher

Univerzitet u Beogradu

Filozofski Fakultet

Odeljenje za arheologiju

Urednik/Editor

Perica Špehar

Uređivački odbor/Editorial Board

Sonja Bogdanović, Milena Gošić Arama, Zorica Kuzmanović, Marija Ljuština,

Ana Gavrilović, Duška Radosavljević, Filip Ristović, Miloš Todorović,

Zvezdana Štimac

Sekretar/Secretary

Anđela Dedić

Lektori/Language editing

Sonja Bogdanović, Milena Gošić Arama, Zorica Kuzmanović, Marija Ljuština, Perica Špehar

Prevod na engleski/Translation to English

Milena Gošić Arama

Grafička obrada/Graphic design

Ljubica Stajić

Ilustracija na koricama/Cover design

Luka Drobac

ISSN 2560-4554

SADRŽAJ/CONTENT

Duška Radosavljević	Kako do ERAZMUS-a.....	7
Zvezdana Štimac	Učešće u arheološkom volonterskom kampu Kamesa-Reboledo (Camesa-Rebolledo) u Španiji.....	11
Danica Grujić Aleksandar Sedlić	Prikaz izložbe „Rimski limes i gradovi na tlu Srbije“.....	15
Miloš Todorović	Prikaz izložbe „Spašena blaga Bugarske“.....	21
Dušan Kojić David Simić	Prikaz izložbe „Барокни Београд: преображаји 1717-1739“.....	25
Miloš Todorović	Prikaz knjige „Povratak bogova: Zaboravljena mudrost zemaljske civilizacije“.....	33
<i>Uputstvo za predaju rukopisa.....</i>		<i>37</i>

KAKO DO ERAZMUSA

Intervju sa Bojanom Bursać Džalto, stručnom saradnicom Centra za međunarodnu saradnju i odnose sa javnošću

Duška Radosavljević

Beograd

animaradosavljevic@gmail.com

Program Erasmus+ je uspostavljen kako bi se omogućila mobilnost studenata i nastavnog i nenastavnog osoblja. Osnovna ideja programa je da se omogući internacionalna saradnja univerziteta, kako bi se olakšao transfer znanja i uspostavila jača akademska mreža. Kako bi podstakli naše kolege da se prijave na ovaj program, obavili smo razgovor sa Bojanom Bursać Džalto, tokom koga smo dobili neophodne informacije, kao i dragocene savete o tome kako je moguće dobiti stipendiju za školovanje u zemlji ili inostranstvu.

Šta je to mobilnost studenata?

Mobilnost studenata odnosi se na pristup studiranju na drugoj visokoškolskoj ili istraživačkoj ustanovi u zemlji ili inostranstvu, na kojoj studenti Filozofskog fakulteta ostvaruju bodove (ESPB) na osnovu sporazuma o studiranju ili izvođenju prakse.

Šta je to KA1 Erasmus + program koji se odnosi na visokoškolske ustanove?

Ključna aktivnost 1 Erasmus + programa predstavlja program razmene studenata, nastavnika i nenastavnog osoblja između univerziteta programskih i partnerskih država članica. Programske zemlje punopravno učestvuju u Erasmus+ programu i do 2018. godine činilo ih je 28 zemalja članica EU, kao i Island, Turska, Norveška, Makedonija i Lihtenštajn. Partnerske zemlje obuhvataju sve druge zemlje, koje imaju ograničeno pravo učešća u programu. Od prvog januara 2019. godine, Srbija je postala partnerska zemlja tako da ima mogućnosti za učestvovanje u projektima međunarodne kreditne mobilnosti.

Šta znači za naše studente činjenica da je Srbija postala programska zemlja?

Sa jedne strane to predstavlja napredak, budući da ćemo biti u mogućnosti da konkurišemo kao nosioci programa. Sa druge strane, ova promena će uticati i na visinu stipendija, koje će biti znatno niže.

Kolike su prosečne stipendije za Erasmus+ program?

Stipendije su prema pozivu iz 2018. godine iznosile 800, 850 ili 900 evra mesečno, u zavisnosti od zemlje u koju student odlazi. Uбудуće, od momenta kad u Srbiji počnu da se isplaćuju stipendije u skladu sa statusom Srbije kao programske zemlje, one će biti znatno niže. Potrebno je istaći da su stipendije studenata, koji na razmenu dolaze u Beograd ili idu na razmenu u druge programske zemlje znatno manje od stipendija naših studenata. Nažalost, očekujemo da, kada u Srbiji počnu da se koriste sredstva namenjena programskoj zemlji, dođe do smanjenja broja studenata koji će se prijavljivati na razmenu u inostranstvu, jer univerzitet nema načine da novčano pomogne studente, a i oni sami, često, nemaju uslove da kofinansiraju svoj boravak.

Da li se studenti prijavljuju za vizu pre odlaska na razmenu?

Da, za boravak studenata u inostranstvu je neophodna viza koju student sam obezbeđuje u ambasadi zemlje u koju ide na razmenu. Jedan od glavnih preduslova za dobijanje vize je posedovanje određene količine novca, tj. stipendije. Stipendije su dovoljne za dobijanje viza najvećeg broja zemalja. Međutim, postoje i izuzeci, kao što je to na primer Island gde su neophodna finansijska sredstva veća od iznosa stipendija koje daje Erasmus + program, pa je neophodno da student sam finansira deo boravka.

Da li su stipendije dovoljne za život u inostranstvu?

Za većinu država i gradova stipendije su dovoljne za studentski život. Ukoliko pak borave u manjim gradovima, u kojima su troškovi života niži, stipendija je više nego dovoljna, tako da su kolege koje su već koristile Erasmus + program bile u mogućnosti i da uštede deo novca, što im je omogućilo putovanja po Evropi ili kupovinu potrebne literature. Ovakve, povoljne stipendije biće pristupačne studentima do jula naredne 2020. godine, ukoliko se radi o odlasku na razmenu u okviru ugovora sklopljenih u vreme kad je Srbija bila partnerska zemlja, te stoga preporučujemo studentima da se tokom jesenjeg semestra prijave u što većem broju.

Kolika je trenutna zainteresovanost za Erasmus+ program kod nas?

Iznenadjuće, ali ne preterano velika.

Šta bi mogao biti razlog za to?

Moje lično mišljenje je da postoji nesigurnost zbog odlaska u nepoznato, kao i strah studenata da im bodovi ostvareni tokom boravka u inostranstvu neće biti priznati. Ovaj strah je neosnovan, budući da smo do sada uspešno priznavali sve ispite. Čini se da je nepoznavanje jezika takođe veliki problem, što je donekle iznenadjuće. Naravno, visina finansijskih sredstava i način isplate mogu predstavljati razlog za neprijavljivanje. Naime, pojedini univerziteti vrše isplatu celokupne stipendije odmah po dolasku, pojedini isplaćuju 70-80 % odmah, a na kraju poslednjih 20-30%, dok se u pojedinim slučajevima isplata vrši svakog meseca. Retko se dešavaju kašnjenja u isplatama stipendija. Kao moguće rešenje problema sa finansijama je da studenti, koji budu želeli da odu na razmenu, nađu i neko dodatno zaposlenje, kao što praktikuje većina inostranih studenata na razmenama.

Ko sve može učestvovati u Erasmus+ programu?

U ovom trenutku ne postoji nikakvo ograničenje u vidu proseka ili dužine studiranja. To znači da svi studenti bez obzira na to da li su budžetski ili samofinansirajući, mogu da se prijave na razmenu na svim nivoima studija. Jedina obaveza jeste da tokom razmene ostvare 19 ESPB po semestru. Samofinansirajućim studentima se broj poena, koje su ostvarili na razmeni prihvata i ne moraju da ga plate po povratku na Univerzitet u Beogradu. Prema pravilnicima i statutima, studenti ne mogu ići na razmenu u prvom i u poslednjem semestru studiranja. Osim toga, Univerzitet u Beogradu do sada nije prihvatao prijave studenata koji se nalaze na prvoj godini studija. Što se tiče poslednjeg semestra, studenti su u pojedinim slučajevima išli na razmenu tokom njega, mada je važno da unapred znaju da im transkript ocena može stići suviše kasno, odnosno i do nekoliko meseci po okončanju razmene i da se zbog toga može desiti da moraju neplanirano produžiti studije za još jedan semestar.

Gde studenti mogu dobiti informacije o otvorenim pozivima za mobilnost u okviru Erasmus+ programa?

Precizne informacije o objavljenim konkursima za razmenu studenata nalaze se na stranici <https://mobion.bg.ac.rs/opencalls>, u delu *I am a student at the University of Belgrade interested in mobility*. Inače, „MobiON“ je portal za internacionalizaciju Univerziteta u Beogradu. Informacije o pozivima na ovom portalu mogu se pronaći i na internet stranici Filozofskog fakulteta http://www.f.bg.ac.rs/medjunarodna_saradnja/konkursi. Takođe, sve dodatne informacije o mobilnosti i programima razmene možete pratiti na sajtu fakulteta u padajućem meniju za međunarodnu saradnju u rubrici “informacije” gde se nalaze liste ISCED (*International Standard Classification of Education*) za oblast studiranja na Filozofskom fakultetu, obrasci transkripta ocena, potrebna dokumentacija, kao i lista najčešćih studentskih pitanja o mobilnosti sa odgovorima.

Kako studenti biraju predmete koje će slušati na razmeni?

Neophodno je da prate obaveštenja na sajtu univerziteta na koji se prijavljuju i da vrše odabir predmeta u koordinaciji i uz saglasnost sa ESPB kordinatorom na svom matičnom odeljenju. Univerziteti imaju ili unapred pripremljene studijske programe na engleskom jeziku ili objave spisak kurseva na engleskom jeziku koji će se realizovati tokom tekuće godine. Univerzitet na koji student ide na razmenu najčešće prvo prihvata kandidata, da bi mu potom bio odobren i svaki pojedinačni kurs. Važno je voditi računa o tome da se obavezni predmeti, koje student te godine ima na svom osnovnom univerzitetu, moraju poklapati barem 70% sa određenim predmetima sa univerziteta gde ide na razmenu. Ovo predstavlja veliki izazov, pa se studenti češće odlučuju da na razmenu idu u onim semestrima u kojima nemaju obavezne predmete ili ih imaju mali broj. Dvosemestralni predmeti mogu predstavljati poteškoću, ali se dva ili više predmeta partnerskog univerziteta mogu menjati za jedan naš. Takođe, ukoliko je to moguće, studentima koji imaju dvosemestralne predmete preporučujemo da idu na jednogodišnju razmenu.

Šta je sve neophodno od dokumenata za prijavljivanje na Erasmus + programe?

Prijavljivanje studenata je besplatno i isključivo se obavlja elektronski preko sajta „MobiON“. Osnovni dokument predstavlja *learning agreement*, koji student popunjava. Osim toga, potrebni su potvrda o studiranju i transkript ocena aktuelnog nivoa studija, koji se dobijaju uz pomoć ESPB koordinatora na odgovarajućem odeljenju. Takođe, potrebno je i da kandidat priloži svoju biografiju, motivaciono pismo, fotografiju, skenirani pasoš, kao i preporuku najmanje jednog profesora. Prilikom prijavljivanja postoji i sekcija u koju se prilaže dodatna dokumentacija, poput drugih preporuka, potvrda o volontiranju, i dr. Ovi prilozi su ključni ukoliko više studenata ima isti prosek. Studenti viših nivoa studija (master i doktorske studije) mogu imati troškove prilikom prijavljivanja, budući da moraju priložiti prevod diplome i transkripte ocene prethodnih nivoa studija overen kod sudskog tumača.

Da li je potrebna potvrda o znanju jezika?

Da, potrebna je potvrda o poznavanju jezika. U zavisnosti od univerziteta na koji se ide, može biti dovoljna potvrda o poznavanju jezika profesora jezika Filozofskog fakulteta ili škole jezika, mada su u pojedinim slučajevima potrebni i zvanični sertifikati o poznavanju jezika. Za studente doktorskih studija je sve češće neophodno imati potvrdu mentora ili saglasnost mentora, odnosno profesora iz inostranstva da je spreman da sarađuje sa studentom.

Da li se i kako razlikuju Erasmus + programi za osnovne, master i doktorske studije?

Za studente osnovnih studija neophodno je sve češće poznavati zvanični jezik zemlje u koju se ide, kako bi se pohađali željeni kursevi, i to se posebno odnosi na Nemačku, Austriju, Sloveniju, Španiju i Francusku, a vrlo često i na Italiju, mada tamo postoje i kursevi na engleskom jeziku. Studenti master studija tokom prvog semestra mogu pohađati kurseve, dok se u drugom semestru mogu baviti istraživanjima neophodnim za izradu master teze. Studenti doktorskih studija imaju iste mogućnosti kao i studenti master studija, s tim što se najčešće opredeljuju za sprovođenje istraživanja.

Da li je moguće preko Erasmus + programa odraditi ceo master ili doktorski studijski program?

Ne. Prema statutu i pravilnicima Filozofskog fakulteta i pravilima Erasmus+ programa moguće je ići na razmenu najviše dva semestra tokom studija, odnosno maksimalno jednu godinu tokom jednog nivoa studija.

Imate li neki savet koji smatrate da bi bio od koristi studentima prilikom prijavljivanja na Erasmus + programe?

Važan element prijavljivanja, pored proseka, vannastavnih aktivnosti i poznavanja jezika, čini i motivaciono pismo. U motivacionom pismu bi trebalo da bude navedeno zbog čega se student opredeljuje za određeni univerzitet, da pokaže da poznaje program na koji se prijavljuje, pa čak i eventualno da je čuo za profesora sa kojim bi sarađivao, kao i da navede na koji način bi boravak na odabranom univerzitetu mogao pomoći kandidatu tokom studiranja, izrade master rada ili doktorske disertacije.

UČEŠĆE U ARHEOLOŠKOM VOLONTERSKOM KAMPU

KAMESA-REBOLEDO (*CAMESA-REBOLLEDO*) U ŠPANIJI

Zvezdana Štimac

Sremska Mitrovica

zikithegreat@gmail.com

Uz pomoć organizacije *Mladi Istraživači Srbije* tokom leta 2017. godine učestvovala sam u volonterskom kampu *Camesa-Rebolledo*, koji je organizovao Evropski volonterski servis (*Servicio Voluntario Europeo*) iz Španije. Reč je o nalazištu iz perioda rimske dominacije na kom su otkriveni ostaci termi i foruma. Na lokalitetu se nalazi i vizitorski centar, podignut na privatnim termama iz antičkog perioda, kao i crkva i nekropola. Tokom boravka u kampu imala sam obezbeđen smeštaj i hranu, kao i izlete tokom vikenda, dok sam prevoz do destinacije i povratak obezbedila sama. U okviru kampa bile su organizovane i radionice crtanja keramičkog materijala, pre svega tera sigilate i osnova konzervacije. Predavači na radionicama su bili sa Univerziteta u Kantabriji. Radionica crtanja tera sigilate održana je u dva bloka. Prvi blok je bio organizovan za Špance, a drugi blok, na kom su moje prevodilačke sposobnosti došle do izražaja, za strance. Osim stručnih radionica organizovane su i aktivnosti koje su imale za cilj bolje upoznavanje sa lokalnim običajima, hranom i mitologijom.

Put me je vodio od Beograda preko Budimpešte i Madrida do malenog mesta Mataporkere (*Mataporquera*) na severu Španije, u čijoj blizini se nalazi lokalitet Kamesa-Rebolledo. U Madridu me je dočekaio moj drug Meike iz Kine, koga sam upoznala pre četiri godine u Berlinu. Boravak u Madridu je postao još bolji kada su nam se pridružili Patrik iz Italije i Estela iz Španije. Zajedno smo otkrivali Madrid i uživali u lokalnim specijalitetima. Osim toga, obišli smo i Nacionalni arheološki muzej. Pošto smo se okrepili u kafeu, koji se nalazi u sklopu muzeja, krenuli smo put hrama *Templo Debod* koji je prebačen iz Egipta u Madrid, kao znak zahvalnosti Španiji za pomoć koju je pružila prilikom izmeštanja hrama u Asuanu prilikom izgradnje brane. Posle par dana u Madridu, sa glavne železničke stanice, krenula sam 300 km severno i došla do svog krajnjeg odredišta, malog mesta Mataporkera. Pola sata hoda i nekoliko strmih uličica dovelo me je do osnovne škole, u kojoj sam boravila naredne dve nedelje sa još 30-ak volontera.

Po dolasku u Španiju ustručavala sam se da govorim na španskom jeziku, koji sam godinama učila, ali sam se nakon nekoliko dana oslobodila i uskoro sam dobila pohvale za moje znanje španskog jezika. Prvog dana kampa, tokom upoznavanja, dobila sam nadimak Dana, jer moje ime Španci teško izgovaraju zbog slova Z. U kampu je bilo dvadeset učesnika iz Španije, četvoro iz Italije, dvoje sa Tajvana i po jedan iz Francuske, Belgije, Češke i Srbije. Osim nas, u kampu je bilo i pet volontera iz Španije zaduženih za organizaciju raznih aktivnosti.

Budući da se Mataporkera nalazi na samom severu Španije, u provinciji Kantabrija, klima je bila osetno drugačija. Iz sunčanog Madrida sa 40°C, došla sam u zonu sa temperaturom od 10°C. Drugog dana posetili smo lokalitet na kom smo radili. Sa lokalitetom nas je upoznao profesor Hesus Ignacio Himenez Čaparo (*Jesús Ignacio Jiménez Chaparro*), sa Univerziteta u Kantabriji. Budući da Špancima engleski jezik nije jača strana, preko sat vremena sam simultano prevodila sa španskog jezika na engleski. Sa jedne strane je bilo teško jer sam morala da objašnjavam i stručne termine, onima koji ih nisu znali, a sa druge je bilo veoma uzbudljivo jer nijedan od ta dva jezika nije moj maternji jezik.

Sl. 1: Terenski rad (foto: Z. Štimac)
Fig. 1: Field work (photo: Z. Štimac)

Sledećeg dana smo počeli sa terenskim radom (sl. 1). Zbog vetra koji neprekidno duva morala sam da oblačim više slojeva odeće. Brzo sam se navikla i na činjenicu da ću nakon svakog dana provedenog na terenu dolaziti u smeštaj sa licem prekrivenim prašinom. Prvi vikend bio je i vreme za prvu ekskurziju. Uputili smo se u Santander, grad na samom severu Kantabrije, u čijoj se neposrednoj blizini nalazi čuvena pećina Altamira. Reč je o malom gradu na obali okeana. Po kišovitom danu, u koloni sa puno podignutih kišobrana, čekali smo da uđemo u Muzej praistorije i arheologije Santandera. Dok sam čekala da se pojavi vodič, divila sam se samoj zgradi muzeja, visini zgrade, spoju savremenih i klasičnih karakteristika. Vodič se uskoro pojavio u odelu sa kravatom i započeo je naš obilazak muzeja. Veći deo nalaza pripada praistorijskom nasleđu Kantabrije. U prvoj prostoriji se nalazi prikaz slojeva pećine El Kastiljo. Zanimljivo je da su skeleti životinja iz praistorije, koje su nekada živele na tim pro-

storima, predstavljeni kao integralni deo crteža koji prikazuje idealni izgled tih životinja u razmeri 1:1. U nekim vitrinama nalaze se lobanje različitih vrsta hominina preko kojih se pojavljuje 3D rekonstrukcija njihovih lica. U jednoj od prostorija se nalazi simulator glacijala i interglacijala. U jednom trenutku je bilo hladno, a osvetljenje su pružali belo i plavo svetlo, dok je na ekranu bio prikazan ekosistem iz tog perioda. U sledećem trenutku svetlo se menja u crveno, u prostoriji postaje znatno toplije, a na ekranu se vidi ekosistem interglacijala. Poseban deo muzeja predstavlja idealna rekonstrukcija pećine uređene za život. U pod pećine su ugrađeni ekrani na kojima se mogu pratiti pojedine aktivnosti praistorijskog čoveka: pravljenje oruđa, paljenje vatre, šivenje i dr. Odeljenje muzeja posvećeno antici ne broji puno nalaza. Uglavnom su to žrtvenici, keramičke posude, nakit, staklo, vojna oprema i replika statue Oktavijana Avgusta iz Prima Porte. Oktavijan Avgust lično je nadgledao vojne operacije takozvanog kantabrijskog rata koji je predstavljao poslednji korak dvovekovnog osvajanja Hispanije. Na žrtvenicima, koji su izloženi u muzeju, često se javlja natpis *Iuliobriga*, koji predstavlja naziv najznačajnijeg urbanog centra rimske Kantabrije. *Iulio* predstavlja ime porodice Julijevaca, a *briga* je čest keltski toponim u Iberiji. Samo ime *Iuliobriga* je simbol pobeđe Rima nad lokalnim stanovništvom. Na lokalitetu, za koji se smatra da odgovara opisima Juilobrige, nalazi se idealna rekonstrukcija potpuno opremljenog domusa.

Dvadeset dana ispunjenih radom, učenjem, vetrom, prašinom, ali i smehom, suzama, sendvičima bez namaza, siestom, kupanjem u hladnom okeanu i dobrim društvom je završeno. Španija je i ranije bila moja velika ljubav, a nakon ove avanture sigurna sam da ona krije još mnogo neistraženih ukusa, zvukova, mirisa i boja.

PRIKAZ IZLOŽBE “RIMSKI LIMES I GRADOVI NA TLU SRBIJE”

Danica Grujić

Požarevac

danica.grujic21@gmail.com

Aleksandar Sedlić

Beograd

serbozznia_aco@hotmail.com

U periodu od 15. avgusta do 10. septembra 2018. godine, u Galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti, održana je izložba „*Rimski Limes i gradovi na tlu Srbije*”, koju je pratio odgovarajući katalog.¹ Izložbu, koja je predstavljala uvertiru u 24. *Limes kongres* koji je bio održan u Beogradu i Viminacijumu, organizovao je Arheološki institut (sl. 1). Limes kongres, sa tradicijom dugom skoro sedamdeset godina, predstavlja jedan od najvažnijih arheoloških skupova u Evropi koji se održava svake treće godine, a 2018. godine je Srbija po prvi put bila domaćin kongresa. To je podstaklo naše naučnike da kolegama iz inostranstva prezentuju istraživanja i najnovija saznanja naših istraživača. Izložbu su organizovali istraživači Arheološkog instituta u Beogradu i Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, a njenoj realizaciji su pomogli Muzej Srema iz Sremske Mitrovice, Muzej Vojvodine iz Novog Sada, Narodni muzej iz Požarevca, Narodni muzej iz Zaječara, Muzej Krajine iz Negotina, Narodni muzej iz Niša, Muzej grada Beograda, Istorijski muzej Srbije i Vojni muzej iz Beograda, koji su ustupili brojne dragocene predmete i time omogućili realizaciju izložbe.

Sl. 1: Izložbeni prostor (foto: G. Stojić)

Fig. 1: The exhibition premises (photo G. Stojić)

Izložbu je otvorio ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, Mladen Šarčević (sl. 2), koji je prilikom obraćanja prisutnima istakao značaj granice rimskog carstva koja se prostirala hiljadama kilometara. Limes je činio niz utvrđenja raspoređenih duž 7500 kilometara, od Britanije, preko Dunava i Rajne, do Bliskog istoka i Afrike. Ovi spomenici rimske kulture danas čine deo svetske baštine, a naša zemlja već nekoliko godina priprema nominacije rimskog limesa na Dunavu za upis na listu UNESKO-a.

¹ Кораћ Миодраг, Поп-Лазих Стефан (ур.). 2018. *Римски Лимес и градови на тлу Србије*, Београд: САНУ, Археолошки институт.

Sl. 2: Otvaranje izložbe (foto: G. Stojić)
Fig. 2: The opening of the exhibition (photo: G. Stojić)

Sl. 3: Spata sa lokaliteta Više grobalja, Viminacium (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta – Beograd)
Fig. 3: Spatha from the archaeological site Više Grobalja, Viminacium (photo: Documentation of the Institute of archaeology - Belgrade)

Sl. 4: Bronzani kalotasti šlemovi (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta - Beograd)
Fig. 4: Bronze calotte-shaped helmet (photo: Documentation of the Institute of archaeology - Belgrade)

U poslednjih sto godina su ispitivani brojni rimski lokaliteti na Dunavu, a neka od tih istraživanja, poput istraživanja velikih legijskih logora Singidunuma i Viminacijuma i danas su u toku. Oko utvrđenja se vremenom razvio intenzivan život, koji se vekovima održao na samoj granici Carstva. Izložba „*Rimski Limes i gradovi na tlu Srbije*” je imala za cilj da javnosti prezentuje rimsko nasleđe sa prostora Podunavlja i njegovog zaleđa. Tako se javnost posredstvom ostataka materijalne kulture, upoznala i sa organizacijom vojske i načinom ratovanja, graditeljstvom, zanatstvom, umetnošću, rimskim kultovima, ali i sa najranijim tragovima hrišćanstva na našem tlu. Autori izložbe su želeli da predstave i sve aspekte života na granici Carstva kroz prikaze različitih predmeta, ali i uz primenu savremenih tehnologija.

Na izložbi su tako predstavljeni različiti nalazi naoružanja i vojne opreme. Posetioci su mogli videti spatu – dvosekli dugi mač (sl. 3), koji je pronađen na nekropoli Više grobalja u Viminacijumu, dugo koplje – pilum, koje je pronađeno u Sremskoj Rači, kao i kalotaste šlemove sa štitnikom za vrat (sl. 4). Na ovoj vrsti šlemova su se na vratobranu mogli nalaziti natpisi koji upućuju na to da su ih koristili pripadnici pomoćnih jedinica, koje su tokom prvog veka boravile u jugoistočnoj Panoniji. Posebnu pažnju posetilaca privukla je grupa nalaza kasnoantičkih bogato dekorisanih kompozitnih šlemova, među kojima se ističu nalazi iz Jarka i Berkasova, koji su bili vlasništvo visoko rangiranih oficira (sl. 5).

Posetiocima su takođe predstavljeni i rezultati najnovijih istraživanja Singidunuma, Gamzigrada, Medijane, Naisusa, ali i Viminacijuma, u kome se nalazi jedini arheološki potvrđeni amfiteatar na teritoriji današnje Srbije. Prilikom njegovog iskopavanja je na jednom zidu arene otkrivena slikana dekoracija, za koju nam za sada nisu poznate odgovarajuće analogije. Dekoracija se sastoji od polja u kojima su naizmenično predstavljena razapeta krzna leoparda i tigra (sl. 6). Prikaz krzna divljih mačaka može ukazivati na sadržaje spektakala koji su se odvijali unutar amfiteatra, ali i na trofeje koje su učesnici u borbama, nakon ubijanja ovih životinja, dobijali. Ove egzotične životinje su dovožene iz udaljenih krajeva, o čemu svedoče i kosti leoparda otkrivene prilikom istraživanja amfiteatra (sl. 7).

Sa prostora Viminacijuma potiče i jedan od najvećih faunističkih uzoraka sa rimskih nalazišta u Srbiji. Najveći udeo čine ostaci životinja koje su korišćene u ishrani. Prezentovanjem rezultata arheozooloških istraživanja, posetioci su se mogli upoznati sa ishranom rimskog stanovništva u

Sl. 5: Paradni šlemovi iz Jarka i Berkasova (foto: G. Stojić)

Fig. 5: Ceremonial helmets from Jarak and Berkasovo (photo: G. Stojić)

Viminacijumu. Pored ostataka domaćih životinja i riba, pažnju javnosti su privukli i ostaci egzotičnih životinja. Tako su se na izložbi mogli videti ostaci ljuštura ostriga i kosti kamila za koje je, na osnovu DNK analiza, utvrđeno da pripadaju hibridima jednogrbih i dvogrbih kamila.

Sl. 6: Rekonstrukcija slikane zidne dekoracije jednog od zidova arene (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta - Beograd)

Fig. 6: Reconstruction of the painted decoration from one of the walls of the arena (photo: Documentation of the Institute of archaeology - Belgrade)

Predstavljanje rezultata istraživanja multidisciplinarnog tima koji je pomoću 3D skeniranja rekonstruisao deset antropoloških tipova, od kojih su na izložbi bila predstavljena svega četiri, dalo je uvid u izgled manjeg dela populacije Viminacijuma. Pored antropološke raznolikosti, posetioci su imali prilike da vide i facijalnu rekonstrukciju muške individue, čija je lobanja veštački deformisana bandažiranjem, kako bi se postigao željeni oblik glave (sl. 8).

Važan aspekt života ljudi koji su naseljavali pogranične oblasti Carstva predstavljala je i religija. O tome svedoče i brojni nalazi epigrafskih spomenika, ostaci svetilišta, kao i raznovrstan arheološki materijal sa jasnom kulturnom funkcijom. Ovakvi nalazi su potvrđeni na brojnim lokalitetima duž dunavskog Limesa u Srbiji, što ukazuje na važnost različitih religija tokom perioda rimske vladavine. Najomiljenije božanstvo rimskog stanovništva na teritoriji dunavskog Limesa predstavljao je bog Jupiter. Kao vrhovno božanstvo rimskog panteona, bog pobede i pokrovitelj rimske države, Jupiter je povezivan sa vlašću i moći i rastom snage rimske države. Zato su epigrafski spomenici i kulturni predmeti posvećeni Jupiteru najbroniji. O tome svedoči i dragocen nalaz votivne ikone Jupitera Dolihena (sl. 9). Ova ikona je načinjena od pozlaćenog bronzanog lima, a u središnjem polju dominira bradata figura Jupitera Dolihena sa frigijskom kapom na glavi i snopom munja u levoj i labrisom u uzdignutoj desnoj ruci.

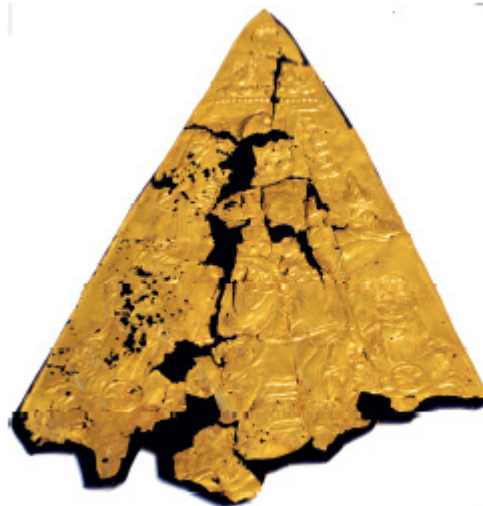
Sl. 7: Ramena kost leoparda pronađena u amfiteatru u Viminacijumu (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta - Beograd)

Fig. 7: Humerus of a leopard, discovered at the Viminacium amphitheatre (photo: Documentation of the Institute of archaeology - Belgrade)

Sl. 8: Rekonstrukcija lica muškarca (foto: I. Mikić)

Fig. 8: Facial reconstruction of a man (photo: I. Mikić)

Sl. 9: Votivna ikona sa predstavom Jupitera Dolihena (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta - Beograd)

Fig. 9: Votive plaque of Jupiter Dolichenu (photo: Documentation of the Institute of archaeology - Belgrade)

Na izložbi su, pored brojnih keramičkih lampi profane namene i kalupa za njihovu proizvodnju (sl. 10), bile izložene i uljane lampe namenjene različitim kultovima. Tako su se na izložbi našle lampe sa predstavama različitih kultova, kao što je npr. uljana lampa iz Viminacijuma, koja na disku ima predstavu Lune (sl. 11).

U ovom pregledu su predočeni samo neki od nalaza koje su posetioci izložbe „*Rimski Limes i gradovi na tlu Srbije*” mogli videti. Zahvaljujući izloženim nalazima posetioci su se mogli bolje upoznati sa različitim aspektima života ljudi na srpskom delu limesa, ali i sa arheologijom – naukom koja se bavi njihovim proučavanjem. Ova izložba je naučnoj zajednici, ali i široj javnosti, predstavila najnovije rezultate istraživanja, i omogućila posetiocima da se u što većoj meri upoznaju sa stanovnicima, koji su naseljavali pogranične oblasti Carstva na tlu Srbije. Ovake izložbe doprinose da se prošlost bolje približi kako stručnjacima, tako i široj publici, čime se popularizuje arheologija kao nauka.

Sl. 10: Kalup za izradu gornje polovine keramičke lampe sa predstavom divlje svinje u trku (Dokumentacija Arheološkog instituta - Beograd)

Fig. 10: Mold for production of the upper part of a ceramic lamp with an image of a running wild boar (photo: Documentation of the Institute of archaeology - Belgrade)

Sl. 11: Keramička lampa sa predstavom Lune (Dokumentacija Arheološkog instituta - Beograd)

Fig. 11: Ceramic lamp with the presentation of the Luna (photo: Documentation of the Institute of archaeology - Belgrade)

PRIKAZ IZLOŽBE „SPAŠENA BLAGA BUGARSKE“

Miloš Todorović

Smederevo

milostodorovic97@gmail.com

U Arheološkom muzeju u Sofiji je 7. novembra 2018. godine otvorena izložba „Spašena blaga Bugarske“ (Спасени съкровища на България). Na njoj su od 7. novembra 2018. godine do 27. januara 2019. bili izloženi artefakti iz ovog i još 18 muzeja širom Bugarske. Prikazano je više od 300 predmeta iz različitih perioda, od kasnog halkolita do bugarskog narodnog preporoda u 19. veku, a zajednička osobina svih eksponata je to što je malo nedostajalo da budu izgubljeni (sl. 1). Svi predmeti su dospeli u

Sl.1: Deo arheoloških nalaza koji je policija zaplenila od ilegalnih kopača (foto: K Georgiov)

*Fig. 1: Some of the archaeological finds police confiscated from the illegal diggers
(photo: K. Georgiov)*

muzeje zahvaljujući policijskoj intervenciji i sprečavanju njihove prodaje na crnom tržištu.

Izložba svedoči o nezakonitoj praksi – ilegalnim iskopavanjima koja vrše amateri i koja ugrožavaju kulturno nasleđe države. Bugarska, poput Srbije i mnogih drugih država, ima probleme sa ilegalnim iskopavanjima i prodajom artefakata na crnom tržištu i upravo zato je prepoznat značaj ove izložbe. Na otvaranju su govorili ministar unutrašnjih poslova Republike Bugarske Mladen Marinov

Sl. 2: Trački šlem, 4. vek p.n.e (foto: K. Georgiov)

*Fig. 2: Thracian helmet, 4th century BC
(photo: K. Georgiov)*

i potpredsednica Vlade Republike Bugarske Iliana Iotova, koja je tim povodom rekla da „svaki od ovih otetih predmeta predstavlja cepanje strane iz drevne prošlosti zemlje, ostavljajući prazna mesta“.

Izložba je rezultat saradnje brojnih državnih institucija, koje su zajedno uključene u borbu protiv divljih kopača i ilegalne trgovine artefaktima: Arheološkog instituta Bugarske akademije nauka, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva kulture i Grada Sofije. Bugarska ima dugu istoriju borbe protiv ilegalnih iskopavanja. Prvi zakoni, koji čuvaju arheološko nasleđe javljaju se još u 19. veku. Međutim, istorija lova na blago i divljih iskopavanja je takođe vrlo duga, budući da je bugarski psiholog Ivan Hadjiski još 1940. godine publikovao studiju „Psihologija lova na blago“.

Pravi procvat ilegalnih iskopavanja usledio je usled političkih, ekonomskih i društvenih promena 1989. godine. Zbog loše ekonomske situacije, brojni stanovnici Bugarske počeli su da traže artefakte, koje bi prodavali. Nekima je to hobi, postoje i organizacije koje koriste detektore za metal u potrazi za artefaktima, ali izvestan je i ozbiljan problem sa organizovanim kriminalom i planiranim iskopavanjima radi prodaje artefakata u zapadnoj Evropi. Zbog svega navedenog, ilegalna iskopavanja u Bugarskoj, ali i u većini drugih zemalja danas predstavljaju veliki problem. Istraživači i vlast su se nadali da će ovom izložbom, na kojoj su prikazani neki od predmeta, koje je policija konfiskovala od kolekcionara i trgovaca od 1990-tih do danas, skrenuti pažnju javnosti na opasnost od ovakvih iskopavanja.

Na izložbi su se mogle videti bakarne sekire iz halkolita, zlatni nakit iz polovine 2. milenijuma pre nove ere, bronzani srp iz 12. veka pre nove ere, bronzane fibule iz 9–7. veka pre nove ere, bronzane narukvice iz 7–6. veka pre nove ere, i dr. Prisutan je i nakit iz kasnijih perioda, kao što su bronzani

medaljoni, srebrne narukvice i prstenje sa gemom iz 1. i 2. veka nove ere, ali i par zlatnih igala za kosu i srebrnih i zlatnih minđuša iz poznog srednjeg veka. Izložen je i par luksuznih minđuša iz 19. veka, što je ujedno i jedan od najmlađih eksponata.

Osim svakodnevnih predmeta, bila je izložena i vojnička oprema. Tako su se mogli videti bronzani korintski šlem iz 6. veka pre nove ere, trački šlem iz 4. veka pre nove ere napravljen od bronzne i srebra (sl. 2), par bronzanih knemida iz 4. veka pre nove ere, bronzani i gvozdeni vrhovi strela iz različitih perioda (od 15. do 4. veka pre nove ere), bronzani i gvozdeni vrhovi koplja (od 15. do 1. veka pre nove ere) i gvozdeni noževi iz razdoblja 3–1. veka pre nove ere.

Takođe, bila je izložena i staklena ojnohoa u kojoj je bila sakrivena ostava zlatnog nakita (sl. 3). Osim ove posude, mogli su se videti i krater grčkog porekla iz druge četvrtine 4. veka pre nove ere, kao i različite metalne i keramičke posude iz različitih perioda. Takođe je bilo izloženo i nekoliko posuda napravljenih od stakla (od 2. do 6. veka nove ere), uključujući i jednu ojnohou sa pozlatom.

Među izloženim predmetima nalazila su se i umetnička dela poput figura od terakote iz 3–2. veka pre nove ere i 51 primerak celih i fragmentovanih bronzanih statua iz perioda od 3. veka pre nove ere do 3. veka nove ere, pronađenih u selu Drangovo. Prisutne su bile i figure napravljene od mermera, poput Herakla i glave Apolona iz 2. veka nove ere. Iz istog perioda izložena je i olovna votivna tabla sa prikazom Dunavskog konjanika. No, među umetničkim delima, koje je policija pronašla kod kolekcionara nalazi se i nekoliko predmeta religijskog karaktera, poput tri ikone, kandila i četiri pečata za hleb. Svi eksponati potiču iz 19. veka.

Izložene su i brojne kovanice od srebra i bronzne, poput osam srebrnih primeraka iz 4. veka pre nove ere, bronzani i srebrni primerci iz 3–1. veka pre nove ere, veliki broj primeraka iz 1. veka nove ere, i dr. Prisutno je i nekoliko primeraka zlatnog novca, poput dela ostave zlatnih persijskih, arapskih,

Sl. 3: Staklena ojnohoa, 4-6. vek n.e. (foto: K. Georgiov)

Fig. 3: Glass oenochoe, 4-6th century AD (photo: K. Georgiov)

vizantijskih i venecijanskih novčića. Nije sigurno koliko je ukupno bilo kovanica u ostavi, a ove izložene primerke pronašla je granična kontrola na graničnom prelazu sa Turskom tokom leta 2010. godine. Ukupno je bilo izloženo 63 arapskih i persijskih zlatnih novčića iz perioda od 7. do 9. veka.

Kao što je pomenula potpredsednica Vlade Republike Bugarske, prilikom svečanog otvaranja, svaki od ovih predmeta predstavlja deo istorije ove zemlje. Ovo su samo neki od predmeta koje je policija uspela da spase sa ilegalnog tržišta u poslednjih 20-ak godina, a pravo je pitanje koliko artefakata im je promaklo. Borba sa ilegalnim iskopavanjima i trgovinom nije gotova u Bugarskoj, a moguće je da nikada neće ni biti. Međutim, ovom izložbom arheolozi su skrenuli pažnju javnosti na jednu vrlo bitnu temu. Upozorili su na veliku količinu kulturnog nasleđa, koje se gubi prilikom nelegalnih iskopavanja i trgovine artefaktima. Zbog ovoga bi arheolozi iz sveta, a i iz Srbije, trebalo da se ugledaju na svoje kolege i pokrenu slične inicijative i izložbe u svojim zemljama.

PRIKAZ IZLOŽBE „БАРОКНИ БЕОГРАД: ПРЕОБРАЖАЈИ 1717-1739“

Dušan Kojić

Nova Topola

dantewolf826@yahoo.com

David Simić

Kruševac

docadruid@gmail.com

Izložba „*Барокни Београд: преображају 1717-1739*“ otvorena je 15. 04. 2019. godine u izložbenom prostoru Konaka knjeginje Ljubice, a njeni autori su Nika Strugar, viši kustos Muzeja grada Beograd i dr Vesna Bikić, naučni savetnik Arheološkog instituta (Sl.1). Svečano otvaranje izložbe bilo je praćeno velikim brojem posetilaca i stručnjaka, kojima su se obratili jedna od autorki izložbe, dr Vesna Bikić, i direktor Arheološkog instituta, dr Miomir Korać. Izložba je praćena i istoimenim zbornikom radova¹, štampanom na engleskom i srpskom jeziku, koji se sastoji od deset radova, koji su napisali stručnjaci za ovaj period. Planirano je da izložba bude otvorena do 01. 09. 2019. godine. Mnogi od izloženih predmeta pozajmljeni su iz zbirke Vojnog muzeja, Muzeja primenjene umetnosti, Muzeja grada Beograda, Muzeja Srpske pravoslavne crkve i Matice srpske.

Sl.1: Ulaz na izložbu „*Барокни Београд: преображају 1717-1739*“

(foto: D. Simić)

Fig. 1: Entrance to the exhibition “*Baroque Belgrade - Transformations*”

¹ Бикић Весна. 2019. *Барокни Београд: преображају 1717 – 1739*, Београд: Археолошки институт, Музеј града Београда.

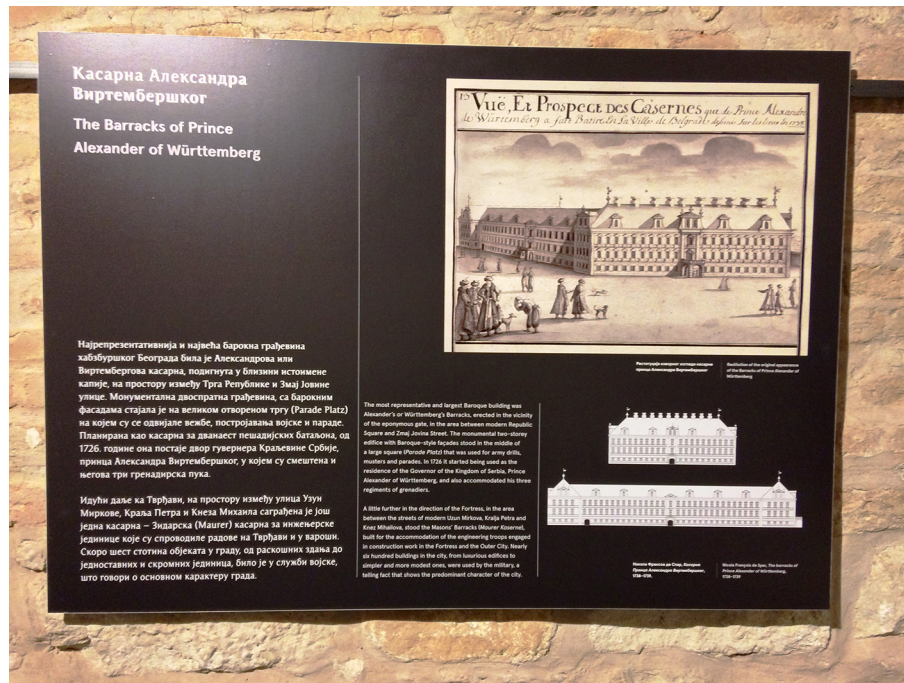

Sl. 2: Plan Beograda iz 1739. godine (foto: D. Simić)

Fig. 2: Plan of Belgrade, 1739 (photo: D. Simić)

Na izložbi je predstavljen kraći period iz istorije grada Beograda, tokom koga je njime vladala Habzburška monarhija početkom 18. veka, i preuredila ga po uzoru na moderne evropske gradove. Izložba se sastoji od nekoliko manjih segmenata, koji prate razvoj baroknog Beograda od njegovog osvajanja, kroz različite aspekte vojnog, svakodnevnog i crkvenog života. Kao jedan od važnijih gradova za kontrolu nad Balkanskim poluostrvom, Beograd je imao primarno vojnu funkciju. Ovo možemo videti u brojnim planovima pukovnika Nikole Duskata de Moreza, koji je, od strane princa Aleksandra Virtemberškog, bio postavljen za glavnog inženjera u izgradnji beogradske tvrđave (Sl.2). U grad se pored vojske doseljava i nemačko stanovništvo, koje je zajedno sa srpskim najbrojnije. Zbog toga je stanovništvo živelo u zasebnim delovima, nemačko na dunavskoj, a srpsko na savskoj strani.

Na tablama, napisanim na srpskom i engleskom jeziku, se pored planova mogu pročitati i propratne informacije o najvažnijim građevinama habzburškog Beograda. Među njima se, kao najreprezentativnije izdvajaju kasarna Aleksandra Virtemberškog (Sl.3), komandantova palata, biskupska rezidencija i dr. Osim toga na izložbi su predočene i informacije o važnijim ličnostima iz ovog perioda Beograda, kao i podaci o životu njegovih stanovnika.

Sl. 3: Izgled kasarne princa Aleksandra Virtemberškog (foto: D. Simić)

Fig. 3: Alexander Wurttemberg Barracks (photo: D. Simić)

Na izložbi su predočeni i raznovrsni pokretni nalazi, koji svedoče o različitim aspektima baroknog Beograda. Tako su izloženi različiti primerci naoružanja habzburške vojske (Sl.4), lule, alatke, keramičke posude (Sl.5), apotekarski predmeti i dr. Sa druge strane, deo izložbe, koji je posvećen religiji obogaćuje štap beogradskog mitropolita. U samom središtu izložbe postavljen je i sto sa priborom za jelo (Sl.6), koji je najvećim delom otkriven prilikom arheoloških istraživanja Blokhauusa – jednog tipa bunkera, tokom 2008. i 2009. godine. Izložba je obogaćena i 3D rekonstrukcijom zgrade „Glavne straže“ i kasarne, koji se nalaze u delu izložbenog prostora zajedno sa maketom grada.

Organizacija “Kulturnaut: centar za kreativnu decu i mlade” je, u sklopu izložbe, organizovala i radionicu za đake uzrasta od 13 do 16 godina (Sl.7). Kroz višebrojne aktivnosti učesnike vode Jovana Mijatović i Dragana Latinčić, kustos Muzeja grada Beograda. Deca se upoznaju sa istorijom Beograda s početka 18. veka, nakon čega precrtavaju delove plana, koje zatim spajaju u jedan i preklapaju sa planom grada. Po završetku aktivnosti u izložbenom prostoru predviđeno je da se đaci prošetaju i po delovima grada na kojima su nekada stajali bedemi baroknog grada.

Sl. 4: Primeri naoružanja habzburške vojske iz 18. veka (foto: D. Kojić)

Fig. 4: 18th century examples of weaponry of the Habsburg army (photo: D. Kojić)

Sl. 5: Keramičke posude iz 18. veka (foto: D. Kojić)

Fig. 5: Ceramic vessels, 18th century (photo: D. Kojić)

Sl. 6: Sto za ručavanje (foto: D. Kojić)

Fig. 6: Dining table (photo: D. Kojić)

Sl. 7: Učenici osnovne škole „Ujedinjene nacije“ (foto: D. Kojić)

Fig. 7: Pupils from the elementary school “Ujedinjene nacije” (photo: D. Kojić)

O razlozima organizovanja ove izložbe i njenom značaju, razgovarali smo i sa dr Vesnom Bikić, jednom od autorki izložbe.

Zašto ste se odlučili da tema ove izložbe bude barokni period Beograda?

Barokna rekonstrukcija Beograda na početku 18. veka je tema koja se dugo proučava u okviru naučno–istraživačkog projekta Beogradska tvrđava, pre svega kroz delatnost dr Marka Popovića. Međutim, tek su arheološka istraživanja sprovedena 2008. i 2009. godine na potesu Prolom u okviru jugoistočnog bedema Gornjeg grada i otkriće tzv. Blokhausa sa jedinstvenim arheološkim sadržajem upotrebnih predmeta iz obližnjih kasarni, omogućili da se vreme austrijske uprave u Beogradu i značajno urbanističko, arhitektonsko i arheološko nasleđe tog vremena istraživački zaokruži i prikaže u vidu izložbe. Zbog toga je pokrenut trogodišnji projekat, čiji su rezultati dvojezični tematski zbornik i izložba sa pratećim katalogom jedinstvenog naziva „Barokni Beograd – preobražaji 1717–1739.“

Šta je uticalo na izgled izložbe i odabir eksponata?

Na izgled izložbe uticala je, pre svega, raspoloživa građa. To su brojni planovi tvrđave i grada (koji se čuvaju u Bečkom ratnom arhivu ali i u drugim evropskim arhivima) i odgovarajući ostaci fortifikacija i građevina, koji su otkrivani prilikom arheoloških istraživanja, kao i predmeti koje su koristili vojska i tadašnji stanovnici Beograda. Materijal na izložbi čine informativni panoi sa tekstovima i ilustracijama, koji objašnjavaju izgled i ambijente grada, odevanje vojske i građana, ali i različite zanate, zatim originalni planovi Beogradske tvrđave i grada, takođe i pojedinih zdanja u samoj tvrđavi i u gradu, maketa koja pokazuje izgled Beogradske tvrđave, kao i planovi sa rasporedom planiranih i izgrađenih objekata. Uz arheološke nalaze, pretežno iz podzemne prostorije Blokhausa, izloženi su i predmeti pozajmljeni iz zbirki Muzeja grada Beograda, Muzeja Srpske pravoslavne crkve, Matice srpske, Vojnog muzeja, Muzeja primenjene umetnosti, u cilju razumevanja šireg društvenog, privrednog i kulturnog konteksta. S tim u vezi, vredno je pomenuti segment izložbe, koji ilustruje srpsku varoš i dvor srpskih mitropolita. Naročitu vrednost izložbe čine 3D animacije reprezentativnih objekata tog vremena, a to su zgrada tzv. Glavne straže i kasarne na Gornjem gradu (odakle potiče većina otkrivenih predmeta), Rimski bunar i kapija Karla VI.

U poređenju sa barokom u Evropi, kolika su odstupanja uočena u Beogradu?

Beograd je zamišljen po modelu drugih srednjoevropskih baroknih gradova, sa fortifikacijama u obliku zvezde, pravilnim ulicama, blokovima zgrada sa parkovima, građanskim kućama – palatama. Monumentalna zdanja su pre svega bile kasarne, među kojima je najveća kasarna–palata Aleksandra Virtemberškog u neposrednoj blizini istoimene kapije na Trgu Republike. Dakle, reč je o funkcionalnim zdanjima sa svedenim ukrasima, a ne o raskošnom dekorativnom baroku kakav vidimo u Beču ili Budimu. Beograd je u to vreme bio ogromno gradilište i stecište vojske. Uz to, naseljavano je i stanovništvo pretežno iz Srednje Evrope. Za razliku od drugih središta Habzburške monarhije, u Beogradu je bilo dosta snažno osmansko-balkansko nasleđe.

Koliko je periodu baroka u Beogradu do sada bilo posvećeno pažnje i da li očekujete nakon ove izložbe da će doći do određenih promena?

Projekat „Barokni Beograd – preobražaji 1717–1739.“ posle više od 40 godina od istraživanja Pavla Vasića vraća u fokus istraživanja pomenuti period prošlosti grada. Iako je u međuvremenu bilo vrednih priloga, nedostajale su studije koje bi objedinile sve dosadašnje rezultate. Verujem da smo tu prazninu bar malo popunili izložbom i tematskim zbornikom koji sadrži deset priloga na temu urbanizma, arhitekture, istorije umetnosti i arheologije. Nadamo se da će to biti dobar podsticaj za nastavak izučavanja perioda koji je važan kako za Beograd, tako i za druge delove Srbije koji su bili pod austrijskom vlašću.

Na koji način je moguće baviti se proučavanjem baroka u arheologiji, odnosno kakve su mogućnosti za izučavanje ovog perioda?

Novovekovna arheologija je kod nas na veoma skromnom početku, uprkos značajnom potencijalu koji postoji kako u vidu neobjavljene arheološke građe u muzejima, tako i likovnih izvora, pre svega planova. Postoji dosta publikacija koje su dostupne i u elektronskom vidu, tako da se može steći veoma dobar uvid u aktuelna pitanja i dosadašnje rezultate evropske arheologije. Za nas su od naročitog značaja rezultati ostvareni u bližem susedstvu, Mađarskoj i Hrvatskoj, ali i Austriji, Češkoj i Slovačkoj.

Izložba „*Барокни Београд: преображaji 1717-1739*“ posvećena je u arheološkom smislu manje poznatom i proučavanom razdoblju naše prošlosti. Stoga preporučujemo svim kolegama da je posete kako bi se upoznali sa materijalnim ostacima ovog razdoblja, ali i istraživačkim pitanjima i metodama njihovog proučavanja.

PRIKAZ KNJIGE „POVRATAK BOGOVA: ZABORAVLJENA MUDROST ZEMALJSKE CIVILIZACIJE“

Miloš Todorović

Smederevo

milostodorovic97@gmail.com

Knjiga *Povratak bogova: Zaboravljena mudrost zemaljske civilizacije*, britanskog pisca i novinara Grejema Henkoka (Graham Hancock), objavljena je u izdanju izdavačke kuće Laguna 2018. godine (originalno objavljena na engleskom jeziku 2015. godine). Na samom početku, valjalo bi pojasniti naslov knjige. Autor u svojoj knjizi tvrdi da je u trenutku dok se čitav svet još uvek nalazio u praistoriji postojala napredna civilizacija. Ona je, međutim, pre nekih 12.500 godina, tokom mlađeg drijasa, uništena, budući da je Zemlju pogodila kometa koja je izazvala ogromnu poplavu.

*„Pripadnici ove civilizacije su širom sveta ostavili tragove u mitologiji (pozivajući se na različite priče o „mudracima“) i u arhitekturi (ostavljajući nam ogromne spomenike). Ipak, autor se ograđuje od brojnih kolega pseudoarheologa, jer kako sam navodi „(...) ja sam rešen da se ne dam namamiti u zamku u koju upadaju toliki alternativni istoričari – naime, da videvši ogromne megalite zaključimo kako mora biti da je njihovo pomeranje i podizanje podrazumevalo neke supernapredne ili, čak, vanzemaljske tehnologije“ (Henkok 2018, 309). Zato u naslovu eksplicitno naglašava da je u pitanju zemaljska civilizacija, čak navodeći u poglavlju o Balbeku¹ da „Ideje koje su u opticaj pustili zastupnici teorije o drevnim astronautima, pre svega Zaharije Sičin u svojoj knjizi *Stepenice ka nebu*, objavljenoj 1980. (kao i u ostalim knjigama njegovog serijala *Zemaljske hronike*), naprosto ne mogu biti ispravne“ (Henkok 2018, 334).*

Grejem Henkok dalje nastavlja da kritikuje Sičina, iako u svom radu ne pravi pomak u odnosu na njegova istraživanja. Naime, *Povratak bogova* jeste pseudoarheološko delo, i to loše delo, ako tako možemo reći, u poređenju sa drugim pseudoarheološkim knjigama. Prvenstveno, knjiga nije napisana kao studija. Naime, autor se na pojedinim mestima poziva na objavljene naučne i pseudonaučne radove, ali sama knjiga pisana je više u formi putopisa, koji prati autorove obilaske različitih lokaliteta i geoloških formacija širom sveta, nego što je napisana kao (pseudo)naučna studija. Osim sporadičnog navođenja literature sumnjivog kvaliteta u pojedinim slučajevima, u knjizi se pojavljuju i prepiske koje je vodio sa različitim istraživačima.

¹ Lokalitet u Libanu za koji autor tvrdi da je mnogo stariji nego što arheolozi smatraju.

Knjiga počinje opisom Henkokove posete lokalitetu Gobekli Tepe u Turskoj i razgovorom koji je vodio sa Klausom Šmitom, rukovodiocem iskopavanja.² Henkok navodi da je na stubu br. 43 u Prostoru D video „torbice“ kakve je sretao i na drugim lokalitetima. Reč je o „ručnim torbicama“ ili „kofama“ kakve je video na skulpturi s olmečkog lokaliteta u LaVenti ili na predstavi Oanesa, mitskog bića koje je u Mesopotamiju donelo različita umeća i znanja.

On ih dovodi u vezu, navodeći: „*Moguće je, naravno, da je sve samo koincidencija ili da umišljam veze koje ne postoje. Međutim, pojava veoma sličnih posuda na različitim kontinentima i u različitim epohama probudi u meni radoznalost, pa zapišem niz pitanja koja možda predstavljaju okvir labave hipoteze kojom ću se u izvesnom trenutku pozabaviti. Na primer, mogu li te posude (bile to torbe ili kofe) biti simbol statusa u bratstvu – široko rasprostranjenom i izuzetno starom, s korenima koji sežu u najudaljeniju preistoriju – u koje se ulazi inicijacijom?*“ (Henkok 2018, 43).

Autor zatim pokušava da neutemeljenim argumentima potvrdi svoju hipotezu da je pre više od 12.000 godina, tokom ledenog doba, postojala napredna civilizacija, naravno povezana sa Atlantidom, čiji su emisari širom sveta delili svoje znanje. Najpre iznosi tvrdnje o katastrofičnom događaju koji se desio pre 12.500 godina i koji je uništio ovu civilizaciju, a zatim navodi niz lokaliteta širom sveta, kao što su pomenuti Balbek, Sfinga, piramide u Gizi i brojni drugi, pomerajući pri tome naučno ustanovljena datovanje hiljadama godina unazad, kako bi njegova hipoteza bila dokazana. Na kraju, u čitavu priču je uključena i astronomija, u najmanju ruku na neobičan način, budući da se Grejem Henkok poziva na rad svog poznanika,³ koji nije stručnjak za pomenutu oblast, koji je na svom ličnom veb - sajtu objavio tekst pod nazivom *Gobekli Tepe: hramovi nam prenose drevnu kosmičku geografiju*. U tekstu je izneta tvrdnja da je arhitektura otkrivena na lokalitetu Gobekli Tepe bila daleko iznad nivoa znanja lovaca-sakupljača. Ova premisa poslužila je Grejemu Henkoku kao ključni dokaz o postojanju emisara napredne civilizacije.

Izvesni gospodin Berli, autor teksta o kosmičkoj geografiji ide korak dalje, budući da je na stubu br. 43 u Prostoru D na lokalitetu Gobekli Tepe prepoznao „Zodijak“.⁴ Razvijajući dalje ovu tvrdnju, Grejem Henkok iznosi sledeću tvrdnju: „*Ključ za rešavanje ove neolitske zagonetke je krug smešten u sredini prizora. Mene je smesta podsetio na kosmičkog Oca – Sunce. Sledeće indicije su škorpija koja gleda naviše prema Suncu i velika ptica koja, kako izgleda, ispruženim krilom pridržava Sunce (...) Simbol Sunca je kao takav lociran onoliko blizu središtu galaksije koliko može biti na ekliptici dok prelazi galaktičku ravan (...) Ovde je važno to što su graditelji Gobekli Tepea iz nekog nepoznatog razloga sagradili hram koji, kako izgleda, označava vreme koje je njima 11.600 godina daleko u budućnosti. Ipak, prizor je namerno osmišljen tako. Simbolika je jasna i u skladu s mitologijom koja opisuje taj isti događaj – koji se dešava upravo u vremenu u kom mi danas živimo!*“ (Henkok 2018, 371–372). Moramo reći da je zaista fascinantno da su se graditelji Gobekli Tepea odlučili da na svojim građevina daju

2 „Navikao sam da se arheolozi prema meni ponašaju kao da sam urok, tj. da me valja oterati i okrenuti mi leđa kada se pojavim na lokalitetu koji se iskopava. Profesor Šmit je, međutim, osvežavajuće drugačiji“ (Henkok 2018, 23).

3 Nije poznato o kome se zapravo radi, budući da autor u tekstu samo navodi da je to njegov poznanik, izvesni gospodin Berli.

4 Ostaje nejasno na šta se zapravo odnosi pomenuti termin, budući da autor ne nudi nikakva dodatna pojašnjenja.

predstavu trenutka u kome živimo, a da je dokaz za to raspored sazvežđa na noćnom nebu, koje mi danas vidimo.

Ipak, na samom kraju knjige se vidi koliko je zapravo teorija koju Henkok zastupa apsurdna: „*Kao što sam već nagovestio na više mesta u ovoj knjizi, intuicija mi govori da je ta izgubljena civilizacija težila da pošalje signal u budućnost – konkretno, nama, danas, u dvadeset prvi vek – te da je noseći talas tog signala upravo precesijski kod. Preživljavanje tog signala kroz vreme osigurano je upotrebom dva različita sredstva. Kao prvo, ugrađeno je u mitove i legende, i u matematičke i arhitektonske koncepte koje su kulture koje su ga primale prenosile s kolena na koleno i obnavljale, čime se signal pojačavao i ostajao neoštećen hiljadama godina. Čak i ako oni kroz čije je ruke i umove signal prolazio više nisu razumevali njegovo značenje, težina svete tradicije, stare i prastare, osiguravala je da oni nastave da ga prenose i da učine sve da ga zaštite od ikakvih smetnji. Kao drugo, signal je bio programiran u određene megalitske lokalitete. Neki su se krili svima pred očima, poput kompleksa u Gizi, sa sukcesivnim kulturama koje su hiljadama godina nastavljale da rade na njima i da ih usavršavaju u skladu s „božanskim“ kanonom. Neki drugi su bili zakopani u zemlju – vremenske kapsule poput Gobekli Tepea i možda poput one tajanstvene odaje duboko u utrobi Gunung Padang – pripremljene da bude pronađena kada za to kucne čas“ (Henkok 496–497).*

Ne ulazeći u nepravilnu upotrebu termina megalitski lokaliteti i proglašavanjem nalazišta Gobekli Tepe za vremensku kapsulu, možemo da sumiramo da su nam pripadnici te napredne iščezle civilizacije ostavili različite spomenike i različite mitologije kao poruku. Zaista je zadivljujuće da Grejem Henkok ne zna koju su to poruku pokušali da nam prenesu. Naime, budući da je ova civilizacija bila toliko napredna da je uspela da predvidi tačno kada ćemo otkriti i iskopati njihove „vremenske kapsule“ u Gobekli Tepeu i Gunung Pagadi, a verovatno i one koje ćemo tek otkriti, jer još nije došao trenutak za to, neverovatno je da nije uspela da nam samu poruku pošalje.

Autorova ideja počiva na elementarnom nepoznavanju i odbacivanju arheologije. To i sam priznaje, jer da bi njegova hipoteza bila dokazana, mora brojne lokalitete da predstavi kao mnogo starije. Osim toga, pokazuje nepoznavanje osnovne metodologije arheologije, pa govori o „evoluciji ljudske civilizacije“ (Henkok 2018, 17–18, 20). Način zaključivanja je još neverovatniji i vratolomniji kada iznosi konstantacije da „*svi [masivni blokovi na lokalitetu Puma Punku u Boliviji] imaju oblik slova H. Nemoguće je doleteti poređenju sa H motivom u Gobekli Tepeu, na pojasima stubova, na primer, sve i ako je to samo još jedna koincidencija*“ (Henkok 2018, 459). Naravno da je u pitanju koincidencija i nijedan arheolog ne bi doveo u vezu lokalitete iz Turske i Bolivije koje, pritom, pored značajne geografske udaljenosti, razdvajaju i hiljade godina.

Tako, na primer, iznosi tvrdnju da *arheolozi „znaju“ da u to vreme [pre više od 11.000 godina] nije mogla postojati napredna civilizacija* (Henkok 2018, 213). Naravno, sve ovo i nije neočekivano od jedne pseudonaučne knjige, a ovakve hipoteze i nepoštovanje metodologije arheologije, i naučnog metoda generalno, nisu na žalost ništa neuobičajeno. Međutim, kod ovog izdanja knjige na srpskom

Tako, na primer, iznosi tvrdnju da *arheolozi „znaju“ da u to vreme [pre više od 11.000 godina] nije mogla postojati napredna civilizacija* (Henkok 2018, 213). Naravno, sve ovo i nije neočekivano od jedne pseudonaučne knjige, a ovakve hipoteze i nepoštovanje metodologije arheologije, i naučnog metoda generalno, nisu na žalost ništa neuobičajeno. Međutim, kod ovog izdanja knjige na srpskom jeziku postoji nešto posebno zabrinjavajuće.

Naime, nju nije izdala u malom tiražu neka izdavačka kuća poznata po delima alternativne istorije ili pseudonauke. Knjiga ima tiraž od 2.000 primeraka, a izdavač je jedan od najuglednijih na teritoriji Srbije, *Laguna*. Naime, ova renomirana izdavačka kuća, je dobila brojne prestižne nagrade za svoja izdanja a, između ostalog, do sada je izdala i nekoliko vrlo kvalitetnih naučnopopularnih i edukativnih dela naučnika i istraživača kao što su – Marko Aleksić (*Srpski viteški kod*), Čedomir Antić (*The History of Serbia*), Mićio Kaku (*Fizika budućnosti*), i dr. Šta više, knjiga *Povratak bogova* je publikovana u okviru kategorija: popularna nauka, edukativna dela, publicistika i istorija. Drugim rečima, nestručnoj javnosti se ona u kategoriji „popularna nauka“ predstavlja kao delo, koje je podjednako važno i validno poput monografije *Priče naših predaka* prof. dr Ričarda Dokinsa sa Univerziteta Oksford, odnosno u kategoriji publicistika kao ravnopravna sa delima prof. dr. Juvala Noa Hararija, sa Hebrejskog univerziteta u Jerusalimu, *Homo deus* i *21 lekcija za 21. vek*, odnosno u kategoriji istorija zajedno sa naučnim delima o putevima svile dr Pitera Frankopana, direktora Oksfordskog vizantološkog centra.

Stavljanje u istu ravan profesora svetske istorije na Univerzitetu Oksford i diplomiranog sociologa bez ikakvog formalnog obrazovanja u polju arheologije ili istorije, koji slovi za jednog od najpoznatijih pseudarheologa u svetu, predstavlja veliki propust ili namernu grešku renomiranog izdavača. Činjenica da se knjiga *Povratak bogova* ne nalazi u kategoriji „alternativna istorija“⁵ (termin koji i sam autor, zajedno sa brojnim drugim pseudarheolozima, koristi), već u kategorijama „istorija“ i „popularna nauka“ stvara pogrešnu sliku o nauci, naučnom metodu i arheologiji.

5 U ovom slučaju ne bi postojao problem sa publikacijom takvog dela. Pravi problem je u tome što se *Povratak bogova* i druge knjige „alternativnih istoričara“ predstavljaju kao podjednako validne i važne za čitaoce kao i dela istoričara, arheologa i drugih naučnika.

UPUTSTVO ZA PREDAJU RUKOPISA

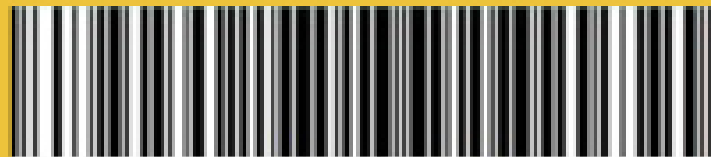
U okviru časopisa *Artefakti*, koji je namenjen studentima arheologije svih nivoa studiranja, mogu se objavljivati članci, prikazi knjiga ili izložbi, izveštaji sa naučnih i studentskih skupova, izveštaji sa prakse (terenske, laboratorijske, muzejske), i sl. Dostavljeni radovi mogu biti empirijskog, metodološkog ili teorijskog karaktera. Redakcija neće prihvatati neetičke, rasističke i nacionalističke radove. Prilozi studenata mogu da proističu iz odbranjenih seminarskih radova, master radova ili samostalnih istraživačkih radova.

Rok za predaju radova je **01. april**, dok će elektronska verzija broja biti postavljena na sajt Filozofskog fakulteta do **31. decembra** naredne godine. Prilozi poslati Redakciji mogu imati dužinu do jednog autorskog tabaka (**do 30.000 karaktera sa razmacima**), uključujući apstrakte, fusnote, bibliografiju i rezime. Tekst mora biti napisan na srpskom jeziku, na latinici. Svaki rad će imati dva recenzenta, a rok za recenziju će biti tri nedelje. Uputstva za pripremu teksta su u skladu sa uputstvima za časopis Архаика, koja se nalaze na sajtu Odeljenja za arheologiju (<http://www.f.bg.ac.rs/archaica>).

Pozivamo sve zainteresovane studente arheologije da pošalju svoje radove u predviđenom roku na adresu casopis.artefakti@gmail.com.

1838

ISSN 2560-4554